GONDOLATOK A JOGOS VÉDELEM MÚLTJÁRÓL ÉS JELENÉRŐL*

Jánosiné Kardos Zsófia[1]

Az 1878-as Csemegi-kódex 79. §-a a következőképpen rendelkezik „Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges. A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származott tulhágása nem büntettetik."[2] *A jogintézmény az elmúlt másfél évszázadban jelentősen fejlődött. Ujvári Ákossal egyetértve azért szükséges a jogos védelem kérdéseivel foglalkozni, mert „a jogos védelem elvi és gyakorlati kérdései a büntetőjog örökzöld területei közé sorolhatók. Nincs olyan társadalmi berendezkedés, amelyben ne nyerne valamilyen szinten szabályozást az egyénnek az állam közbejötte nélküli önvédelme."*[3]

Amikor megkérdezték Willes angol bírót, hogy mi a teendő, ha valaki a szobájába pillantva észreveszi, hogy egy tolvaj éppen a zsebébe teszi az óráját – miközben az elkövető mit sem sejt a jelenlétéről –, a következő választ adta: „emberi, jogászi és bírói minőségemben is azt tanácsolom, hogy ebben a helyzetben a sértettnek joga, sőt talán kötelessége is fogni egy kétcsövű puskát, mindkét csövét gondosan megtölteni, majd anélkül, hogy magára vonná a figyelmet, a tolvaj szemére célozva kioltani az életét."[4] *Ezt az álláspontot természetesen nem osztotta Finkey Ferenc, aki azt tartotta helyesnek, hogy „a jogtalanságot, a jogsértéseket az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, ha pedig megtörténtek, utólag kiegyenlíteni, s így az egyes ember tulajdonképpen önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást; de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli és világosan jogtalan támadások ellen, mert e nélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket."*[5]

1. A jogos védelem funkciója

A jogos védelem funkciójának és büntetőpolitikai indokainak tisztázása fontos elméleti és gyakorlati kérdés, amihez a mögöttes elvek vizsgálata nélkülözhetetlen. A magyar szakirodalom alapján a jogos védelem legfontosabb

* DOI 10.21867/KjK/2026.3.3.
[1] *Jánosiné Kardos Zsófia,* bírósági titkár, Tiszafüredi Járásbíróság
[2] Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) 79. §.
[3] Ujvári Ákos (2009): *A jogos védelem megítélésének új irányai.* Ad Librum Kiadó, Budapest, 7.
[4] Finkey Ferenc (1914): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914, 214.
[5] Finkey (1914): *i.m.* 206.

büntetőpolitikai indoka az, hogy az állam nem várhatja el az állampolgártól, hogy jogtalan támadás esetén passzívan tűrje jogai sérelmét, ezért biztosítja számára a támadás elhárításának jogát, és nem bünteti azt, aki jogszerűen védekezik. Az állam az egyén számára biztosítja tehát azt a jogot, hogy saját erejéből védekezzen.[6] Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a jogos védelem a jog természetéből következik. Ez az elv a mai napig a jogos védelem legfontosabb jogpolitikai indoka, ezt egészítik ki a célszerűségi elméletek. Hacker Ervin vezette be a magyar jogtudományi gondolkodásba a célszerűségi alapelvet, amely a jogos védelmet az egyén „feléledő, védelemhez való jogának" tartja abban az esetben, ha az állami jogvédelem hiányzik.[7]

Ebben az összefüggésben a jogos védelem törvényi szabályozása az állami jogvédelem szükséges kiegészítése. Belovics Ervin álláspontja szerint ma már egyértelműen uralkodónak tekinthető az a felfogás, mely szerint a büntetendőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az alapja, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Amennyiben ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem tudnak eleget tenni, a megtámadott számára biztosítani kell a védekezés jogát.[8]

Blaskó Béla álláspontja szerint a jogos védelem abból meríti megengedettségét, hogy a jogosan védekező jogtalan emberi támadást hárít el, azaz a jog áll szemben a jogtalannal.[9]

Az ún. szegedi tankönyvben Nagy Ferenc a következőket írja a jogos védelemről: „az állam a területén meghatározott jogokból és kötelezettségekből álló uralmat gyakorol. Ennek része az állam védelmi jogosultsága, amely az állampolgárokkal szemben kötelezettség is. Ebben az összefüggésben a jogos védelem törvényi szabályozása az állami jogvédelem szükséges kiegészítése."[10] Tokaji Géza a jogos védelem alapgondolatát a jog és a jogtalanság ellentétével magyarázza. Földvári József ugyanakkor kiemeli, hogy a jogos védelem különböző formákban ugyan, de létezett már a legrégebbi jogrendszerekben is. A jogtalan támadással szembeni fellépés lehetősége ezért az emberrel vele született, a természetből fakadó joga. Wiener A. Imre a fentieket úgy foglalja össze, hogy az állam kifejezetten felhatalmazza az állampolgárokat – a Btk. 29. §-ában – a jogtalan támadás önerőből történő elhárítására abban az esetben, ha nem tudja teljesíteni jogvédelmi kötelességét.[11]

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egységes szerződést kihirdető 1993. évi XXXI.

[6] Vámbéry Rusztem (1913): *Büntetőjog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 122–126.
[7] Hacker Ervin (1924): *Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe*. Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 8.
[8] Belovics Ervin (2009): *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG-ORAC, Budapest, 77.
[9] Blaskó Béla (2003*): Magyar Büntetőjog. Általános Rész.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003, 229.
[10] Nagy Ferenc (2004): *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 207.
[11] Bárd Károly - Gellér Balázs - Ligeti Katalin - Margitán Éva - Wiener A. Imre (2004): *Büntetőjog. Általános rész*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 118–125.

törvény 2. cikke is utal a jogos védelem jogintézményére: eszerint az élethez való jog megsértésének nem minősül a szándékos életkioltás, ha az a személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered.[12]

Az Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozatában fejtette ki a jogos védelemről alkotott véleményét. Eszerint az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jog olyan abszolút jellegű alapjog, amelynek lényeges tartalmát – az akkor hatályos Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében – még törvény útján sem lehet korlátozni. A jogos védelmi helyzetben azonban felmerül az életek közötti választás kérdése: ilyenkor a megtámadott vagy a támadó életének védelme között kell dönteni.

Sólyom László alkotmánybíró a határozathoz fűzött párhuzamos véleményében kifejtette, hogy ilyen felhatalmazás nem is adható, ezért a jogos védelem esetében az elhárító cselekmény jogon kívüliségét kell kimondanunk. Az állam számára lehetetlen választani a szemben álló életek között, hiszen a halált nem oszthatja el, ezért ezt a viszonyt nem is szabályozhatja. Így a jogtalan támadást követő pillanatokra a megtámadott számára az ősállapot tér vissza.

Az Alaptörvény szerint mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához (Alaptörvény V. cikk). Ezen alkotmányos rendelkezés büntetőjogi leképezése a jogos védelem szabályozása. „A jogtalanul megtámadott legitim érdeke meghatározott jogi tárgyainak védekezéssel történő megtartása."[13] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) tartalmazza a megelőző jogos védelemre vonatkozó rendelkezéseket a 21. §-ában, valamint a jogos védelem „általános" szabályát a 22. §-ában. A megtámadottat nem lehet a bűncselekménnyel szembeni védekezés lehetőségétől megfosztani amiatt, hogy a jogtalan támadás helyét, idejét, módját, eszközét a bűncselekmény elkövetője választja meg. A jogtalan támadónak a megtámadottal szembeni helyzeti előnye éppen ebben az önkényben áll, s a védekezéshez fűződő jog emiatti elvitatása a kockázatmentes elkövetés (bűnözés) elfogadását, ezáltal közvetve annak ösztönzését jelentené.[14]

2. A jogos védelem szabályozása és gyakorlata 2009 előtt

2.1. A jogtalan támadás

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) 29. § (1) bekezdése a következőképpen szólt: „Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen

[12] Nagy (2004): *i.m.* 207.
[13] Nagy (2004): *i.m.* 141.
[14] EBH 2018.B.11.

intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges." A jogtalan támadás olyan magatartás, amely a külső szemlélő számára valamely bűncselekmény gyanújának formájában nyilvánul meg. Ebben az időben elterjedtnek mondható az a nézet, amely szerint a „jogtalan" kifejezés objektív kategória, vagyis nem az elkövető személyéhez, hanem az általa kifejtett cselekményhez kapcsolódik. Nem követelmény tehát, hogy a támadó tudata átfogja cselekményének következményeit, illetőleg az sem, hogy fennálljon a beszámítási képessége. Ennek hiányában is intézhet valaki olyan jogtalan támadást, amelynek elhárítására a védekező a szükséges keretek között jogosult. Eszerint jogtalan támadást gyermek vagy beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotú személy is indíthat.[15]

Nagy Ferenc álláspontja szerint is a támadás jogtalansága objektív ismérv, így a gyermek, a kiszámíthatatlan, a gondatlanul vagy vétkesen eljáró személy támadása is lehet jogtalan. Nincs ellenben jogos védelemnek helye, ha a támadónál jogellenességet kizáró ok forog fenn. Így a végszükségben lévővel szemben csak a végszükség szabályai szerint lehet védekezni. A jogtalan támadásnak nem kell feltétlenül – büntetőjogilag – jogellenesnek lennie. Nem szükséges tehát, hogy a támadás valamely tárgyi oldal keretei közé illő cselekmény legyen. Így jogtalan támadás az is, ha a tulajdonos a jogszerű birtokostól megpróbálja titokban visszavenni a saját dolgát.[16]

A jogos védelem mindenekelőtt egy támadást feltételez, vagy legalábbis az azzal való közvetlen fenyegetést. Mindkettő vonatkozásában feltételként említendő, hogy jogtalannak kell lenniük.[17] A támadás alatt tehát a védett jogtárgyak ellen intézett vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogellenes emberi cselekményeket kell érteni, amelyek valamely bűncselekmény – szabálysértés – elkövetési magatartását valósítják meg.[18]

A jogtalan támadás irányulhat személyek (élet, testi épség, személyi szabadság stb.) és javak ellen. A jogtalan támadásnak e jogtárgyakra kell irányulnia, vagy ezeket kell közvetlenül fenyegetnie. Ma már nem kétséges, hogy jogos védelemnek vagyoni jogok védelme esetén is helye van. Ez megfelel a Ptk. 6:321. § (1) bekezdésének rendelkezéseinek is, vagyis a tulajdonos önhatalommal is elháríthatja a tulajdonjoga gyakorlását akadályozó minden jogellenes behatást.[19] Kötelmi jogi kötelezettségek (például tartozások) teljesítésének kikényszerítése esetén viszont nincs helye jogos védelemnek: ha az adós nem fizet, erőszak alkalmazásának nincs helye.

Nagy Ferenc véleménye szerint a személyi szabadság ellen intézett vagy azt közvetlenül fenyegető jogtalan támadással szemben is adott a szembeszállási

[15] Györgyi Kálmán - Wiener A. Imre (1996): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. KJK, Budapest, 1996, 71–75.
[16] Nagy (2004): *i.m.* 208.
[17] Ujvári (2009): *i.m*. 72.
[18] Belovics (2009): *i.m*.78.
[19] Blaskó (2003): *i.m.* 230.

jog. Ellenben a verbálisan kifejtett rágalmazással, becsületsértéssel érintett személy javára jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, amennyiben a befejezett szak a bevégzett szakkal egybeesik. Ha azonban a befejezett és a bevégzett szak elkülönül – például ha az elkövető folyamatosan, megállás nélkül ontja a rágalmazást –, akkor a védekezés lehetőségét nem lehet kizárni, és ilyen esetben például a tettleges becsületsértés arányos elhárításának tekinthető. A tettleges becsületsértés esetén viszont a megtámadott számára a jogos védekezés lehetősége már egyértelműen fennállhat.[20]

Vannak tankönyvek, amelyek a Legfelsőbb Bíróság döntésére[21] is hivatkozva inkább azt hangsúlyozzák, hogy „a verbális rágalmazás és becsületsértés elkövetésekor – tekintettel arra, hogy az ilyen jellegű kijelentés elhangzásával a rágalmazás vagy a becsületsértés befejezetté válik, így nincs mit elhárítania – a kijelentéssel nem érintett személy révén jogos védelmi helyzetet nem eredményez."[22]

Abban lényegében egységes az álláspont, hogy a vagyoni jogok, illetve érdekek elleni támadást az élet kioltásával nem szabad elhárítani, az mindenképpen aránytalannak tekinthető. A vagyoni javak elleni támadással szemben – az adott esetre is figyelemmel – a testi épség ellen irányuló védekező magatartás mindenképpen megengedett.

Ujvári Ákos hivatkozik arra, hogy Angyal Pál, Heller Erik és Finkey Ferenc is a tisztán vagyon elleni támadásoknál csupán erkölcsi posztulátumnak tekintette, hogy a védelmi cselekmény feleljen meg egy bizonyos szintű arányossági követelménynek, vagyis egy csekély jelentőségű vagyontárgy megtámadása esetén ne lehessen elmenni a támadó megöléséig.[23]

A jogtalan támadás két megjelenési formája ismert: lehet ténylegesen megindult cselekmény, amelyre a normaszöveg az „intézett" kifejezéssel utal, továbbá lehet közvetlenül fenyegető támadás, amely még nem kezdődött el. Ezt a kategorizálást elfogadja és alkalmazza a bírói gyakorlat is: „A jogos védelem megállapítása szempontjából nemcsak a már megindult (intézett), hanem a közvetlenül fenyegető támadás is jogos védelmi helyzetet létesít; azt a feltételt, hogy fennállott-e a közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az eseménysor egészének, mint folyamatnak az értékelésével lehet megállapítani."[24]

A megtámadott az ellene intézett jogtalan támadást nem köteles bevárni, hanem már az ilyen támadással közvetlenül fenyegető veszély esetén – a támadás tényleges megkezdése előtt is – jogszerűen védekezhet.[25] Ezzel szemben nem áll fenn a jogos védelmi helyzet, ha a sértett fenyegető

[20] Nagy (2004): *i.m*. 213.
[21] Legfelsőbb Bíróság Bf.III.1500/1977. számú határozata.
[22] Belovics Ervin - Békés Imre - Busch Béla - Molnár Gábor - Sinku Pál - Tóth Mihály (2023): *Büntetőjog. Általános rész.* Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 153.
[23] Ujvári Ákos (2002): Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében. *Magyar Jog,* 2002/6., 339–344.
[24] BH 2003.50.
[25] BH 2003.175.

kijelentései nem azonnali (közvetlen), hanem egy esetleges és későbbi bántalmazást helyeznek kilátásba.[26]

A jogos védelmi helyzet vizsgálatánál fontos az időbeli túllépés kérdése. A jogos védelmi helyzet ugyanis csak addig tart, ameddig a támadás, illetve annak közvetlen veszélye fennáll. Megszűnik, ha a támadást visszaverték, és további támadás nem fenyeget. A 15. számú irányelvben kifejtettek szerint is a támadás megszűnésének objektíve érzékelhetőnek kell lennie, nem elég tehát a támadó elhatározása, hogy felhagy a támadó fellépéssel.[27] Mindaddig fennáll a jogos védelmi helyzet, ameddig a megtámadott reálisan tarthat attól, hogy a támadás folytatódhat.[28] A támadás eszközének elvétele még nem szünteti meg a jogos védelmi helyzetet, ha fennáll a további támadás közvetlen veszélye.[29] Ezzel szemben nem állapította meg a bíróság a jogos védelmi helyzetet abban az esetben, amikor a védekező a támadást elhárította, és a támadót a tőle elvett eszközzel bántalmazta.[30] A korábbi elhárító cselekmény folytatása a támadás megszűnése után valójában már kívül esik a jogos védelem körén, és tulajdonképpen megtorlásba megy át.[31] A támadó megölése a támadás elhárítása után általában erős felindulásban elkövetett emberölésnek minősül a 15. számú irányelv és az azon alapuló bírói gyakorlat szerint is.[32]

Vélt jogos védelem esetén előfordulhat, hogy objektíve nincs jogos védelmi helyzet, de valaki tévesen úgy véli, hogy ilyen helyzetben van, holott valójában nincs támadás vagy fenyegetés. Ilyen esetekben a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés szabályait kell alkalmazni. Ha viszont a tévedést gondatlanság okozta, és az adott bűncselekménynek van gondatlan alakzata, a vádlott a gondatlanságból elkövetett bűncselekményért felel.

Meg kell jegyezni, hogy míg a bírói gyakorlat a vélt jogos védelem esetén a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés szabályait alkalmazza, addig vannak nézetek – például Földvári József részéről –, amelyek szerint valójában ténybeli tévedésről van szó. Álláspontja szerint „a társadalomra veszélyességben való tévedés esetében az elkövető ismeri a tényeket, csak azokból téves következtetéseket von le. Ezek alapján vitatható, hogy a jogos védelmi helyzet téves feltételezése ténybeli tévedés, ugyanis, hogy valakit ért-e támadás vagy sem, az tény.”[33]

Ezzel szemben Nagy Ferenc szerint is a vélt jogos védelem a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés körébe tartozik. Ugyanis – a ténybeli tévedéstől eltérően – a vélt jogos védelem esetén nem is arról van szó, hogy nem írunk valamit az elkövető terhére, hanem arról, hogy javára írjuk azt,

[26] BH 1998.63.
[27] BEH 1973.285.17.
[28] BH 2000.334.
[29] BEH 1973.280.
[30] BH 1993.654.
[31] BH 2000.335.
[32] BH 1993.133.; BH 1994.235.; BH 2001.310.; BH 2006.239.
[33] Földvári József (1997): Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 164.

amit tévesen feltételezett. A hivatkozott szerző szerint helytelen az a bírósági állásfoglalás, amely a vélt jogos védelmet csak akkor látta volna megállapíthatónak, ha a tévedés alapos okból származik. Az igaz, hogy az elkövető feltétlen büntethetőségét a tévedés alapos volta bírálja el. De a gondatlanságból fakadó tévedés is kizárja a szándékosságot, és ilyenkor a vélt jogos védelemben cselekvő terhére legfeljebb gondatlan bűncselekmény állapítható meg. A vélt jogos védelem nyilván addig terjed, ameddig a tévedés. Ebből következik, hogy ha valaki már tudja, hogy a saját téves feltételezéséhez képest is aránytalanul súlyos sérelmet okoz, a vélt jogos védelemre nem hivatkozhat.[34]

A támadás rendszerint erőszakos magatartás. Többnyire személy – valakinek az élete, testi épsége, nemi szabadsága – ellen irányul, de javak ellen is irányulhat, például rongálás útján. Irányulhat továbbá a közérdek ellen is, például közveszélyokozással. A becsületsértő kifejezések használata azonban még nem jogtalan támadás.[35] Bár amint láttuk, Nagy Ferenc nem tartja ezt teljesen kizártnak.

Kivételesen a jogtalan támadás fogalma alá vonható a sértett olyan passzív magatartása is, amely a jogellenes állapot további fenntartását célozza.[36] Ha a védekező tévesen ítéli meg helyzetét,[37] azaz vélt jogos védelmi helyzetben cselekszik, azt a jog a tévedés szabályai keretein belül bírálja el. Közvetlenül fenyegető a támadás, ha rövid időn belül, azonnal várható, és kétséges, hogy a védekezés megkezdése nélkül a későbbi elhárítása objektíve lehetséges-e. A megtámadott személynek tehát nem kell megvárnia a támadás tényleges megkezdését – például az első ütést vagy szúrást –, hanem ezek közvetlen veszélye esetén is már védekezhet. Természetesen azt a feltételt, hogy fennállott-e a közvetlenül fenyegető jogellenes támadás, csak az eseménysor egészének – mint folyamatnak – az értékelésével lehet megállapítani.[38]

Ebben a kérdésben figyelemre méltó döntést hozott a Debreceni Ítélőtábla a Bf.II.602/2006. számú ügyben.

A tényállás lényege, hogy a vádlott házába az épülettel egybeépített kamrán keresztül már egy alkalommal az éjszakai órákban behatoltak, és több százezer forintot eltulajdonítottak. Ezért a vádlott a lakóház és a kamra közötti ajtóra riasztóberendezést szereltetett fel, továbbá a hálószobájukban, az ágya mellett ettől kezdve egy úgynevezett spanyolkardot tartott. Az előző éjszakai behatolást követően mindössze néhány hónappal az ügy sértettje betörési szándékkal, éjjel fél kettőkor behatolt a kamrába, amikor is a riasztó megszólalt. Az álmából

[34] Nagy (2004): *i.m*. 215.
[35] Rabóczki Ede – Berkes György (szerk) (2012): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. 2. kiadás. HVG-ORAC Könyv és Lapkiadó, Budapest, 2012, 72/6. (37. pótlás).
[36] BH 1997.512.
[37] Bárándy György (1975): Jogos védelem – a segítségnyújtás elmulasztása, a jogos védelmi helyzettel kapcsolatos tévedés. *Magyar Jog*, 1975/11., 653–656.
[38] BH 2003.50.

felébredő vádlott magához véve a spanyolkardot, a kamra irányába rohant, ahová belépve a sötétben a helyiség ablakánál csak egy alakot látott. A vádlott ekkor egy alkalommal megszúrta a sértettet. A riasztó hangja miatt cselekményével felhagyó sértett ekkor már kifelé búvt a kamra ablakán; a szúrás a nyaktáj hátsó részén, a III–IV. nyaki csigolya között érte, és egyben a gerincvelőt is átvágta. Eközben a sértett testének súlypontja az ablakon kívülre került, így kizuhant a ház előtti földre. A sértett a cselekmény következtében néhány napon belül elhalálozott.

Az elsőfokú bíróság a vádlottat a régi Btk. 29. § (2) bekezdésére hivatkozva felmentette, mert álláspontja szerint a jogos védelmi helyzet fennállt, csak menthető felindulásból és ijedtségből lépte túl annak kereteit. A másodfokú bíróság eltérő jogi indokolás mellett helyben hagyta a felmentő rendelkezést.

A bíróság álláspontja szerint a vádlott alapos okkal abban a téves feltevésben volt, hogy jogos védelmi helyzetben cselekszik, így cselekménye védekező jellegű és arányos, ezért megengedett és szükséges, azaz a társadalomra nem veszélyes. A vádlott tehát ténylegesen nem volt jogos védelmi helyzetben, de az a nagyfokú ijedtség és menthető felindulás, amely az éjszakai órákban a lakásába történő gátlástalan, jogtalan behatolás következtében benne keletkezett, képtelenné tette őt a cselekmény társadalomra való veszélyességének helyes megítélésére. Az adott helyzetben fennálló tudati állapotát jól tükrözi a másodfokú tárgyaláson tett vallomása, amely szerint „az egész másodpercek alatt zajlott. Egy nagydarab embert, egy árnyat láttam. Azt sem tudtam eldönteni, hogy kifelé vagy befelé jön. Egy pillanat volt az egész, de pontosan nem tudom visszaidézni.”

Az ítélőtábla álláspontja szerint a vélt jogos védelem alapozza meg a felmentő rendelkezést. A fellebbviteli bíróság jogi álláspontját alátámasztandó megjegyezte, hogy a jogos védelem túllépésének külön szabályozása nem jelenti eleve azt sem, hogy a védekezés szükséges mértékének ijedtségből vagy menthető felindulásból történő túllépése esetén a tévedésről szóló rendelkezéseknek feltétlenül háttérbe kellene szorulniuk. Ilyen szabályok találkozása esetén azt a rendelkezést kell alkalmazni, amelyik az elkövetőre nézve kedvezőbb. Ennek megfelelően a régi Btk. 27. § (2) bekezdése és a 6. § (3) bekezdésének c) pontja alapján a vádlott felmentésének volt helye, így az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes.[39]

Ha nemcsak a támadó, hanem a védekező is a jogtalanság talaján áll, szintén nem alkalmazhatók a jogos védelem szabályai. Ennek iskolapéldája a kocsmai verekedésben részt vevők esete, ami legtöbbször provokált támadás, de ide tartozhat a kölcsönös bántalmazás esete is. Ha egy kocsmai összeszólalkozást követően az italozók kölcsönösen verekedésbe kezdenek, és ennek során az

[39] Debreceni Ítélőtábla Bf.II.602/2006/5. számú másodfokú ítélete.

egyikük erőfölénybe kerül, ez nem teremt jogos védelmi helyzetet,[40] ugyanígy nem az ő pártjukon beavatkozók számára sem.[41]

A jogos védelem intézményének másik központi eleme a tényállásszerű elhárító cselekmény. A jogos védelmi helyzetben tanúsított elhárító cselekmény jogellenessége kizárt, mivel a hatályos bűncselekmény-fogalom szerint nem lehet a társadalomra veszélyes. Így a legfontosabb kérdés az, hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie a védekező magatartásnak ahhoz, hogy a jogellenességet is ki lehessen zárni. Erre a kérdésre válaszként két követelményt dolgozott ki a jogtudomány: a szükségesség és az arányosság követelményét. Ezek a követelmények egymástól nem választhatók el, tárgyalásuk elkülönítését egyúttal csak célszerűségi okok indokolják.

Az elhárító cselekmény megengedettségét a törvény lényegében a szükségesség fogalmával fejezi ki. A védekezés kiváltó oka egy sajátos szükséghelyzet. A megtámadott vagy fizikailag, vagy erkölcsileg kényszerül arra, hogy védekezzen. Fizikai kényszerhelyzetről akkor van szó, ha a megtámadottnak a támadás elől való kitérésre nincs lehetősége. A jogos védelem szempontjából a közérdek a jogilag elismert közösségi érdeket jelenti, de nem csupán a társadalom egészének érdekeit, hanem a társadalom egyes kisebb közösségeinek érdekeit is ide kell érteni.[42]

Ez egyben azt is jelenti, hogy a védekező cselekménye csak abban az esetben részesül jogi védelemben, ha érvényesül a kvázi ultima ratio jelleg, vagyis a támadás elhárításához nélkülözhetetlen. Az elhárítás addig lehet szükséges, ameddig a jogtalan támadás tart; jogos védelmi helyzetet ugyanis csak az intézett vagy a közvetlenül fenyegető támadás veszélye keletkeztethet. Ha pedig már a jogtalan támadás véget érte után tanúsítunk hasonló magatartást, az a jogalkotó szemében nem védekezésnek, hanem bosszúnak vagy önbíráskodásnak minősül. Ezt az esetet a jogos védelem időbeli túllépésének (praetextus) nevezzük.

A jogos védelmi helyzet tehát addig tart, ameddig a támadás, illetve annak közvetlen veszélye fennáll. A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve szerint is megszűnik a jogos védelem, ha a támadást visszaverték, és további támadás már nem fenyeget. A támadás megszűnésének objektíve érzékelhetőnek kell lennie, nem elég tehát a támadó elhatározása, hogy felhagy a támadó fellépéssel. Mindaddig fennáll a jogos védelmi helyzet, ameddig a megtámadott reálisan tarthatott attól, hogy a támadás folytatódik.[43]

[40] BJD 3626.
[41] BJD 2473.
[42] Nagy Ferenc (2010): *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 143.
[43] Rabóczki – Berkes (2012): *i.m*. 72.; BH 1998.1.; BH 2000.334.

2.2. A bírói gyakorlat az arányosság megítéléséről a régi Btk. alapján

Ujvári Ákos megállapítása szerint a kontinentális jogrendszerekhez tartozó kódexek jelentős része nem ismeri az arányosság terminológiáját, a jogos védelem szabályozását e fogalom nélkül is megoldhatónak tekinti.[44]

Nagy Ferenc szerint a bírói gyakorlat a szükségességet és az arányosságot két külön kritériumnak tekinti. Ez véleménye szerint olyan látszatot keltett, mintha a bíróságok a törvényben foglaltakon túlmenő követelményt támasztanának a védekezővel szemben. Az előbb hivatkozott külföldi kódexek szerint is a két ismérv közül csak az egyiket tartalmazzák, és annak értelmezésénél kell a másiknak szerepet juttatni. Nálunk az mondható, hogy nem szükséges az, ami nem felel meg bizonyos mérvű arányosságnak.

Az arányosság megítélésében nagy eltérés mutatkozik a jogalkalmazás és a jogtudomány látásmódja között. Azon túl, hogy a bíróságok sem tévedhetetlenek a jogos védelmi helyzet határainak felismerését tekintve, még nem jelenti azt, hogy e területen kell keresnünk a probléma gyökerét. A már hivatkozott 15. számú irányelv kiemelt részei jól tükrözik az arányosság aprólékosan kidolgozott felfogását, amely véleményem szerint törvényként is megállná a helyét. Már csak azért is, mert a bíróságok már évtizedek óta folyamatosan és visszatérően hivatkoznak rá.

Az irányelv megállapítása szerint a jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet elleni támadás esetén azonban az arányosság vizsgálata szükségtelen. Más a helyzet, ha a támadás a testi épség ellen irányul. Ilyen esetben az elhárító magatartásnak arányban kell állnia a támadással. Nem jelenti az arányosság követelményének megsértését, ha az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte. A szükségességet és arányosságot tárgyi tényezők alapján kell megítélni. Az ijedtség vagy a menthető felindulás által az elkövető felismerési, akarati vagy értékelő képességét kizáró vagy korlátozó tudatzavar azt eredményezheti, hogy a megtámadott a tényleges és közvetlenül fenyegető támadást az elhárítás időpontjában a valóságosnál súlyosabban ítéli meg, illetőleg azt súlyosabban viszonozza. Azt, hogy a jogtalan támadás az elkövetőben milyen hatást váltott ki – az ijedtség vagy menthető felindulás kizárta-e avagy korlátozta-e a védekezés szükséges mértékének felismerésére vonatkozó képességét –, olyan kérdés, amelyet annak alapján kell megítélni, ahogyan a kialakult helyzetet a megtámadott észlelte. Ilyen nézőpontból kell vizsgálni, hogy mennyiben volt elvárható a megtámadottól a támadás elhárításához szükséges mód és mérték helyes megválasztása.[45]

[44] Ujvári Ákos (2006): Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései. *Iustum Aequum Salutare,* II. 2006/1–2., 91–94.
[45] Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve.

Az ítélkezési gyakorlat tehát a törvényben írt „szükségesség” fogalmat szűkíti korlátok közé, amikor a jogos védelem elbírálásakor az arányosság követelményét állítja az elhárító cselekménnyel szembe. Ezt először a támadó és a megtámadott cselekménye által sértett jogtárgyak összevetésével kell megvizsgálni. A tetten ért tolvaj megölése nyilvánvalóan sérti az arányosság követelményét, a súlyos testi sértés okozása esetleg már nem. Nem értékelte aránytalannak a bíróság a sértett (a tolvaj) ellen intézett jogtalan támadás elhárítása során a támadónak okozott könnyű testi sértést sem (BH 1999.5.441.).[46]

Az ítélkezési gyakorlat szerint a szükségesség vonatkozásában a jogos védelem megállapítását nem zárja ki az, hogy az elkövető az ellene puszta kézzel intézett támadást eszközhasználattal hárítja el. Ugyanakkor azonban a jogos védelem körében a szükségességen túli másik követelmény, nevezetesen az arányosság sérelme valósult meg, amikor a vádlott a puszta kézzel, nem különösebben durva módon támadó sértettel szemben a kését használta, és ezáltal az egyébként megengedett elhárítás indokolt mértékét túllépte.[47]

Ahogyan a hivatkozott szövegrészből is látszik, a gyakorlat az arányosság fogalmát a jogos védelem törvényi tényállásában szereplő „szükséges mérték” kifejezéssel szinonim értelemben használja, és erre alapozza ezt a második követelményt. Az arányosságon – tehát a védekezés intenzitásának korlátozásán – túl általában azt a követelményt értik a gyakorlatban, hogy a megtámadott – amennyire csak lehetséges – meghatározott jogsértést csak ugyanolyan mértékű jogsértéssel hárítson el. Az elhárító magatartásnak először a védett jogtárgyak tekintetében, majd a konkrét cselekmények intenzitásával összefüggésben kell arányban állnia a támadással.

A régi Btk. 2009. évi LXXX. törvénnyel történő módosítását követően a bíróságnak a 29. § (2) bekezdése alkalmazása során változatlanul állást kellett foglalnia abban, hogy a jogtalan támadás elszenvedője az elhárító cselekmény véghezvitele során túllépte-e az elhárítás szükséges mértékét vagy sem.

Ami változott, az a megállapított tényhez fűződő jogkövetkezmény volt. Nevezetesen az, hogy a jogos védelmi helyzetben elveszíti jelentőségét az, ha a kifejtett elhárító magatartás aránytalanul nagyobb sérelmet idéz elő, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az elhárítás szükséges mértékének túllépése ugyanis csak akkor zárhatja ki a büntethetőségi akadály hatályosulását, ha az állapítható meg, hogy a jogosan védekező az elhárítás szükséges mértékét minden ijedtség és menthető felindulás nélkül, hűvös józansággal cselekedve, céltudatosan lépte túl.[48]

A fent ismertetett, a büntetőjogi kommentárban megfogalmazott álláspont szerint az arányosságot először a védett jogtárgyak tekintetében kell megvizsgálni. Leegyszerűsítve: mekkora sérelmet okozhat az elhárító

[46] Rabóczki – Berkes (2012): *i.m.* 74.
[47] BH 1990.367.
[48] Rabóczki – Berkes (2012): *i.m.* 73.

cselekménnyel a védekező a támadójának? Erre a kérdésre koncentrált a Legfelsőbb Bíróság, amikor megalkotta a 15. számú irányelvet, és ezzel rögzítette a védett jogtárgyak között fennálló arányokat. „A cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján állapítható meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e. A jogos védelem esetében a támadás-elhárítás szabja meg a határt; a megtorlás kívül esik a jogos védelem körén. Az arányosság szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet elleni és az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása esetén az arányosság vizsgálata szükségtelen. Az arányosságot a tárgyi tényezők alapján kell megítélni. Az ijedtség vagy menthető felindulás által az elkövető felismerési, akarati vagy értékelő képességét kizáró vagy korlátozó tudatzavar azt eredményezheti, hogy az elkövető képtelen az elhárítás szükséges módjának és mértékének helyes megválasztására. Ennek vizsgálatakor a döntő az, hogy észlelte-e a helyzetet maga a megtámadott.”[49] A jogalkalmazó tehát az arányosságot a jogos védelem olyan önálló fogalmi elemeként kezeli,[50] amelynek megsértése már kizárja az elkövető magatartásának a jogos védelem alapján való büntetlenségét. Az arányosság vizsgálatánál is, miképpen a szükségességnél, a támadó szubjektuma másodlagos. A jogos védelmi helyzet fennállását annak alapján kell megítélni, hogy a támadás pillanatában mi zajlott le a megtámadott tudatában, hogy ő maga hogyan észlelte a helyzetet.

Az ítélkezési gyakorlat szerint az arányosságot mindig a tárgyi tényezők alapján kell megítélni. Kétségtelen azonban, hogy a bírói gyakorlat felállít bizonyos kategóriákat. Az élet kioltását csak élet elleni, illetve életveszélyes testi sértés okozását célzó támadással szemben ismeri el jogos védelmi cselekményként. Van olyan irodalmi álláspont, amely szerint a nemi erkölcs védelmében ugyanígy nem kell vizsgálni az arányosságot, tehát a nemi erkölcs elleni támadás élet elleni támadással is elhárítható.[51] Ugyanakkor a vagyon elleni bűncselekmény elhárítása a támadó megölésével már az arányosság követelményének nyilvánvaló megsértését jelentené.

Az arányosságot ezt követően a támadó és a megtámadott cselekményének intenzitásával összefüggésben kell megvizsgálni.[52] Meg kell jegyezni, hogy a kockázatot a támadó viseli. A megtámadott cselekménye az aránytalan elhárítás esetén is részesülhet kedvezőbb elbírálásban. Ha ugyanis az ijedtség vagy menthető felindulás az elkövetőben olyan módosult tudatállapotot eredményez, amely képtelenné teszi az elhárítás szükséges mértékének felismerésére, úgy a

[49] Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve.
[50] Blaskó Béla (1992): A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Főiskolai Figyelő Plusz*, 1992/2., 76–104.
[51] Bárd - Gellér - Ligeti - Margitán - Wiener (2004): *i.m.*; Földvári (1997): *i.m.* 141.
[52] Kónyáné Kutrucz Katalin (1985): Szükséges-e az arányosság a jogos védelemhez? *Magyar Jog,* 1985/10., 865–871.

jog a büntethetőséget kizárja vagy korlátlanul enyhíthetővé teszi. Az ijedtséget, a menthető felindulást azonban közvetlenül a támadásnak kell kiváltania.

3. Az új Btk. hatálybalépésével bekövetkezett változások

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépését követően az arányosság és szükségesség vonatkozásában folytatódott ez a szemlélet. A korábbi, szigorú és a védekezőt sokszor hátrányos helyzetbe hozó arányossági követelményt egy jóval megengedőbb, a megtámadott érdekeit védő szabályozás váltotta fel.

Ennek során megfigyelhető az arányosság háttérbeszorulása és beolvadása a szükségességbe. A régi joggyakorlat (különösen a 15. számú irányelv alapján) önálló feltételként kezelte és szigorúan megkövetelte az arányosságot. Eszerint a védelmi cselekmény nem okozhatott aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a jogtalan támadás okozott volna. Ez a gyakorlatban sokszor elvárta a védekezőtől, hogy patikamérlegen mérje le a támadás és a védekezés súlyát, ami sok esetben irreális elvárás volt.

A fordulatot a Kúria 4/2013. számú büntető jogegységi határozata (a továbbiakban: 4/2013. BJE) hozta meg, amely kimondta, hogy az arányosság nem önálló törvényi fogalmi eleme a jogos védelemnek, hanem a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel.

A jelenlegi megközelítés szerint a hangsúly arra helyeződött át, hogy a védekezés a támadás elhárításához szükséges volt-e. A törvény nem követeli meg a javak szigorú matematikai egyenértékűségét (pl. vagyoni javak védelmében is okozható testi sérelem, ha a tolvaj másként nem tartható vissza); az arányosság csupán annyiban marad releváns, hogy a jogos védelem nem válhat indokolatlan megtorlássá.

Gál Andor a témában írt – a gyakorlat elemzését is tartalmazó – cikkében ennek megfelelően a következőket jegyzi meg: „Az elhárító cselekmény a támadással való aktív szembeszegülés, ami tevékenységet feltételez. A Kúria álláspontja szerint a védekező cselekmény jogszerűségének egyetlen kritériuma a szükségesség. A legfőbb bírói fórum abból indul ki, hogy amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható, vagyis «ha van jogtalan támadás, akkor annak az elhárítása szükséges» (1. pont 5. bekezdés). A szükségesség fogalmát a jogegységi döntés a következőképpen határozza meg: «A szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott» (1. pont 5. bekezdés). A határozat az új Btk. 22. § (3) bekezdésére hivatkozással kijelenti, hogy a szükségességnek van mértéke, amely túlléphető. Ebben az esetben arról van szó, hogy a védekezőnek rendelkezésére állt enyhébb elhárítási mód, azonban a jogos védelmi helyzetben – voltaképpen a szükségesség mércéjét megsértve – nem ezt választotta. A Kúria következtetése szerint ez a cselekmény büntetendő,

és a védekező csak akkor nem büntethető, ha a túllépés arra az ijedtségre vagy menthető felindulásra vezethető vissza, amelyet a védekezőből a jogtalan támadás kiváltott. Ebből következően a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja. [1. pont 8. bekezdés] A jogegységi határozat külön foglalkozik a szükségesség kapcsán az arányosság kérdésével. A 15. számú irányelv megkívánta ugyanis annak vizsgálatát, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő nagyobb sérelmet, mint amilyet a jogtalan támadás okozott volna. A bíróság szerint az arányosság ilyen formában történő megkövetelése meghaladott nézet, mivel annak jogalapja már korábban is hiányzott, és az a hatályos törvényből sem tűnik ki, sőt annak megjelenítését az új Btk. tudatosan mellőzte. Ezért az irányelvnek ez a része a jövőben nem alkalmazható, és az arányosság pedig – mivel a szükségesség fogalmából vezethető le – csak a szükségességen belül bír jelentőséggel."[53]

A jogos védelmi helyzet gyakorlatának elemzését illetően mértékadónak kell tekintenünk Kónya István alábbi megállapításait. A Kúria az EBH 2017.B.10. számú elvi határozatában kimondta: ha egy áruházi biztonsági őr tetten érés hiányában, törvényi felhatalmazás nélkül korlátozza egy vásárló mozgásszabadságát – őt megfogva az irodába akarja kísérni, majd a távozni próbáló személyt fizikai kényszerrel visszatartja –, jogtalan támadást követ el.

Ez az erőszakos vagyonőri intézkedés alkalmas a tettleges becsületsértés megállapítására. A vásárló ugyanis a nyilvánosság előtt olyan megalázó helyzetbe kerül, mintha bolti tolvaj lenne.

A Kúria döntése értelmében a vásárló részéről a megszégyenítés és a jogtalan visszatartás elleni fizikai ellenállás szükséges elhárító magatartásnak, azaz jogos védelemnek minősül, amely nem veszélyes a társadalomra. Emiatt az őt ért jogtalan támadást elhárító vásárlót – büntethetőséget kizáró okból – fel kell menteni a garázdaság és a könnyű testi sértés vádja alól.

A Kúria ítélkezési gyakorlata kiemelkedő szerepet játszik a Büntető Törvénykönyvben rögzített szituációs jogos védelem, valamint a javak elleni jogtalan támadásokkal szembeni fellépés dogmatikai finomhangolásában, amint azt az utóbbi évek elvi döntései is hűen tükrözik.

Az EBH 2017.B.20. számú elvi határozatában a legfelsőbb bírói fórum a személy elleni jogtalan támadások éjszakai megvalósulását és az ahhoz kapcsolódó törvényi vélelmet elemezte egy olyan tényállás kapcsán, amelyben a támadó a hajnali órákban, egy vidéki település utcáján, minden előzmény nélkül hátulról bántalmazott egy gyanútlan állampolgárt. A Kúria e körben egyértelművé tette, hogy a Büntető Törvénykönyv 22. § (2) bekezdésében szabályozott szituációs jogos védelem értelmében az éjjel elkövetett, személy

[53] Gál Andor (2014): A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. *JeMa,* 2014/3, 23-35.

elleni erőszakos fellépés esetén a jogalkotó megdönthetetlen vélelmet állít fel, amely szerint a támadás a sértett életének kioltására is irányult. Ebből adódóan a megtámadott elhárító magatartásának szükségessége nem mérlegelhető és nem korlátozható, a védelmi helyzet túllépése pedig fogalmilag kizárt, így a támadó életének kioltása is jogszerű elhárításnak minősül. A döntés dogmatikai jelentőségét fokozza annak rögzítése, hogy a működő közvilágítás mint objektív környezeti tényező nem alkalmas az éjszaka tényének, illetve az ahhoz fűződő speciális büntetőjogi privilégiumoknak a lerontására.[54]

A védelmi cselekmények körét a javak elleni jogtalan támadások relációjában tágította tovább a Kúria a 2018/4. számú Kúriai Döntésekben közzétett B.11. számú elvi határozatával, amely szervesen kiegészíti a korábbi 4/2013. BJE tartalmát. A határozat elvi éllel mondja ki, hogy a tetten ért tolvaj forró nyomon történő, gépjárművel való üldözése a tulajdonjog és a birtokállapot visszaállítása érdekében kifejtett jogszerű elhárító magatartásnak minősül. A bíróság érvelése szerint a tulajdonost nem lehet megfosztani a bűncselekménnyel szembeni aktív fellépés lehetőségétől csupán azért, mert az elkövető önkényesen határozza meg a jogsértés idejét és módját. Ennek következtében az üldözés során fellépő, nem szándékolt súlyosabb következmények és károk kockázatát a büntetőjogi felelősségtan alapelvei szerint kizárólag a jogtalan támadónak kell viselnie, megelőzve ezzel azt a visszásságot, hogy a jogrendszer a kockázatmentes bűnözést ösztönözze.

Végezetül a Kúria a kapcsolódó gyakorlatában egyéb elhatárolási kérdéseket is rendezett: a B.24. számú elvi határozatában kiterjesztette a jogos védelem dogmatikájának alkalmazhatóságát az állatok által intézett támadások elhárítására is. Ezzel párhuzamosan a Bfv.III.630/2018. számú ügyben hozott döntésével felállította a bírósági felülvizsgálat logikai sorrendjét, rögzítve, hogy a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok érdemi vizsgálata teljes mértékben szükségtelen és okafogyott abban az esetben, ha a vád tárgyává tett emberi magatartás már a törvényi tényállási elemek hiánya miatt sem valósít meg bűncselekményt.[55]

Ugyanez a szemlélet jelenik meg az alábbi döntésekben is. Az EBH 2018.B.11. számú eseti döntés a következő álláspontot foglalja el: „A javak elleni jogtalan támadást gépjárművel végrehajtó támadót gépjárművel nyomon követni, s a jogtalanul elvett javak visszaadásának kikényszerítése végett utolérni olyan törvényes joggyakorlás, amely védelmi cselekmény, a javak ellen intézett jogtalan támadást elhárító magatartás. Az ebből eredő nem szándékolt súlyosabb következmény kockázatát ez esetben is a jogtalan támadó viseli.

A jogos védelem körében a javak ellen intézett jogtalan támadás a jogszerűen tulajdonban tartott vagy birtokolt vagyontárgy eltulajdonítást célzó elvétele, elragadása. A saját, illetve más javai ellen az elvétellel intézett jogtalan

[54] Kónya István (2019): A jogos védelmi helyzet joggyakorlatának elemzése. *Forum Sententiarum Curiae*, 2019/1, 1-3.
[55] Kónya (2019): *i.m.* 1-3.

támadás elhárításának törvényes módja az elvétel folyamatának a védekező általi megszakítása, amely megvalósul a dolognak a tetten ért tolvajtól visszaszerzésével, ha a dolog feletti jogos uralmi helyzet így visszaállítható. Ennek az elhárító cselekménynek szükséges, jogszerű módja az, ha a tulajdonos (védekező) – a javak védelme, azok visszaszerzése érdekében – forró nyomon üldözőbe veszi a tetten ért tolvajt.

Javak elleni jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejthető jogszerű védekező cselekményt a törvény nem szűkíti le az elvétel testi erővel történő fizikai megakadályozására, mert a javak elleni támadáshoz az elhárító magatartás – természetes módon – szükségszerűen éppen a dolog visszaszerzésével, tényleges hatalomban tartásával valósul meg.

A jogos védelem körében kifejtett szükséges elhárító cselekmény nélkülözi a szándék bűnösségét, a szándék bűnösségének hiányából következik, hogy az ilyen szándékot nélkülöző cselekménynek gondatlan bűnösségi eredménye sem lehet, az fogalmilag kizárt. Ha az alapcselekmény jogszerű és nem büntetendő (mert nem veszélyes a társadalomra), úgy ahhoz gondatlanság sem társulhat.

A megtámadottat nem lehet a bűncselekménnyel szembeni védekezés lehetőségétől megfosztani amiatt, hogy a jogtalan támadás helyét, idejét, módját, eszközét a bűncselekmény elkövetője választja meg. A jogtalan támadó megtámadottal szembeni helyzeti előnye éppen ebben az önkényben áll, s a védekezéshez fűződő jog emiatti elvitatása a kockázatmentes elkövetés (bűnözés) elfogadását, ezáltal közvetve annak ösztönzését jelentené."

Ugyanez az elv jelenik meg a BH 2025.102. számú döntésben is, amely szerint „a jogos védelmi helyzet időben akkor kezdődött, amikor a felfegyverkezett támadók a helyiség ajtaját a bent lévőkre rátörték, ekkor ugyanis a tettleges bántalmazás (személy elleni támadás) közvetlen veszélye teremtődött meg; a személy elleni támadás pedig rövid időn belül be is következett. A jogos védelmi helyzet pedig mindaddig fennállt, ameddig a megtámadott okkal tarthatott a támadás megkezdésétől vagy annak folytatásától."

4. A megelőző jogos védelem

A jogos védelem a tényállásszerű cselekmény jogellenességét (társadalomra veszélyességét)[56] zárja ki, így elsődlegesen büntethetőséget kizáró ok; a Btk. ezzel szemben nem specifikál ennyire, csupán a 15. § e) pontjában büntethetőséget (büntetendőséget) kizáró okként azonosítja. A magyar büntetőjog a jogos védelem mellett a védelmi eszköz (védelmi berendezés) útján kifejtett ún. megelőző jogos védelmet is szabályozza a Btk. 21. §-ában. A rendelkezést a régi Btk.-ban rögzítették először: a 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a által a régi Btk.-ba beiktatott 29/A. § 2009. augusztus 9-től volt hatályos, és

[56] BH 2011.269.

a megelőző jogos védelem elnevezést kapta, illetve a védelmi berendezéssel gyakorolt jogos védelemként is lehet rá hivatkozni. A Btk. 21. §-a sajátos viszonyban áll a jogos védelem „fő szabályával", azaz a 22. § szerinti jogos védelemmel: bizonyos körben speciális, más esetekben háttérbe lép a 22. §-ához képest, illetve vannak olyan esetkörök, amelyekre nézve a Btk. 21. §-a szerinti jogos védelmet önálló, a jogellenességet kizáró oknak kell tekinteni. Korábban, ha a védelmi berendezésnél fizikai valójában jelen nem lévő védekező személy esetén még a javak (közérdek) fenyegetése sem állapítható meg, a védelmi berendezés telepítése és működtetése tipikusan nem volt igazolható a jogos védelemmel, mivel a jogtalan támadás vagy az azzal való fenyegetés közvetlensége nem volt adott. Ezt az esetkört önállóan lefedi a Btk. 21. §-a, éppúgy, mint egy fordított szituációt: amikor a jogtalan támadás már vagy még hiányzik, így a jogtalan támadó személyére nem fókuszálódik a védekezés, de a védelmi berendezés működésbe lép, és így az eshetőleges szándékkal elkövetett élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmény kísérletének jogellenességét zárja ki. Ilyenkor kap önálló funkciót a rendelkezés. Az új szabály viszont abban az esetben, ha a védelmi berendezésnél jelen van az esetlegesen megtámadott személy, csupán kibontja a jogos védelem megvalósulásának egy lehetséges módozatát, ebben a vonatkozásban speciális a Btk. 22. §-ához képest. Ha pedig ezek a konkrét ismérvek nem adottak, akkor a Btk. 21. § alkalmazása kizárt, így a Btk. 22. §-ának alkalmazhatóságát kell vizsgálni (például ha a támadás elején kézzel aktivált védelmi berendezés megöli a jogtalan támadót).

A törvény a „mások személye" elleni jogtalan támadás kifejezést tartalmazza, ami – összevetve a Btk. 22. §-a szerinti jogos védelem fő szabályával – a nyelvtani értelmezés alapján korlátozásnak is tekinthető, ugyanakkor nincs reális indoka annak, hogy a más személye elleni (azaz egy személy elleni) jogtalan támadás céljából telepített védelmi eszköz esetén, ha egyébként a Btk. 21. § alkalmazásának feltételei fennállnak, ezt kizárjuk. Emiatt e szóhasználati eltérésnek e helyütt relevanciát nem tulajdonítunk.

A jogtalan támadás értelmezéséhez lásd a Btk. 22. §-ához írt magyarázatot, azzal, hogy a Btk. 21. §-a nem ismeri el jogtalan támadásnak a közérdek ellen intézett támadást. E körben tehát védelmi berendezéssel gyakorolt védekezés esetén nem lehet a rendelkezésre hivatkozni. A védelmi eszköz nem lehet az élet kioltására alkalmas; ez a jellemző a védelmi eszköz objektív tulajdonságának tekinthető. A törvényhelyet beiktató módosítás indokolása szerint élet kioltására alkalmas védelmi eszköz lehet például szúró, vágó fegyver; a lőfegyver automatikus működésbe hozatala; vagy nagy erősségű, illetve magasfeszültségű áram. Ezek alkalmazása nem eredményezhet büntetlenséget. Amennyiben nem a jogtalan támadót éri sérelem, hanem egy védtelen személy, ennek a kockázatát jogtalan támadás hiányában a védekezőnek kell viselnie, ami azt jelenti, hogy ha a védelmi eszköz védtelen

személynek okoz sérelmet, e sérelem gondatlanságból történő okozásáért (például gondatlan testi sértésért) a védekező felel.[57]

A védelmi eszköz telepítőjének mindent meg kell tennie a sérelem elkerülése érdekében, ami az adott helyzetben tőle elvárható volt. Ez a kötelezettség teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával. Az adott helyzetben elvárhatóság azt fejezi ki, hogy nem csupán a védekező személye, hanem a választott eszköz is befolyásolja, hogy milyen módon kell a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent megtennie. Sérelem alatt értelemszerűen a jogtalan támadó sérelmét kell érteni.

Amennyiben az elkövető a védelmi berendezés objektív ismérveivel kapcsolatban téved, a vélt jogos védelem (védelmi eszközzel) elismerhető a tévedés körében (Btk. 20. §), így például akkor, ha az élet kioltására alkalmatlannak hiszi az általa telepített védelmi eszközt. Ilyenkor a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés szabályát kell alkalmazni (még akkor is, ha a tévedés ténybeli jellegű), lásd a Btk. 20. § (2) bekezdéséhez írt magyarázatot.

A Btk. 21. §-ának megfelelő cselekmény vonatkozásában nem releváns az arányosság vizsgálata, így a jogtalan támadónak okozott mindennemű sérelem (az élete kioltásán kívül) megengedett – amennyiben a további feltételek is teljesülnek.[58]

5. Néhány gondolat a kitérési kötelezettségről

Röviden utalni szeretnék arra, hogy a magyar büntetőjogban a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok rendszere az új Btk. hatályba lépésével alapvető dogmatikai és szemléletbeli fordulaton ment keresztül.[59] Ennek a reformnak az egyik legjelentősebb pillére a kitérési kötelezettség (védekezési vagy menekülési kényszer) törvényi szintű felszámolása volt, amely a jogalkotói szándék szerint radikálisan átpozicionálta a megtámadott és a jogtalan támadó közötti büntetőjogi viszonyrendszert.[60]

A régi Btk. dogmatikai hátterére épülő bírói gyakorlat – a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvére is figyelemmel – abból a premisszából indult ki, hogy a jogos védelem határait a szükségesség elve jelöli ki.[61] Ebből adódóan a jogalkalmazás elvárta a megtámadott személytől, hogy amennyiben a jogtalan támadás elől testi épségének, egészségének vagy életének kockáztatása nélkül el

[57] Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* Wolters Kluwer, Budapest, 2022, a 21. §-hoz fűzött magyarázat.
[58] Uo.
[59] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 22. §.
[60] Blaskó (2013): *i.m.* 182–185.
[61] A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve.

tudott menekülni, úgy térjen ki a támadás elől.[62] Ez a megközelítés a gyakorlatban sokszor méltánytalan helyzetbe hozta a bűncselekmény áldozatát, hiszen a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülése érdekében elvileg a jogkövető magatartást tanúsító félnek kellett volna meghátrálnia.[63]

Az új Btk. 22. § (4) bekezdése ezzel a korábbi dogmatikai iránnyal szakított, amikor kifejezetten (expressis verbis) rögzítette: a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.[64] A rendelkezés elvi fundamentuma a római jogi tradíciókig visszavezethető *ius nunquam cedit iniuriae* (a jog soha nem kell hogy meghátráljon a jogtalanság előtt) elve.[65] A hatályos kodifikáció értelmében a jogtalan támadás elhárítására irányuló aktív cselekmény – a törvényi keretek között – mindaddig jogszerű, amíg a támadás tart, függetlenül attól, hogy a megtámadottnak objektíve lehetősége lett volna-e a helyszín elhagyására, a bezárkózásra vagy a konfrontáció egyéb módon történő elkerülésére.[66]

Ugyanakkor a büntetőjogi dogmatika és a Kúria iránymutató joggyakorlata a törvényszöveg abszolút megfogalmazása ellenére sem tette teljesen irrelevánssá a kitérési kötelezettség kérdését.[67] A joggal való visszaélés tilalma és az emberi élet védelmének abszolút prioritása miatt a bírói gyakorlat differenciál, és bizonyos kivételes tényállási elemek fennállása esetén továbbra is elvárja a kíméletesebb elhárítási mód, így a kitérés választását.

Ezen kivételi körbe tartoznak a közeli hozzátartozók közötti – nem életellenes – konfliktusok, ahol a családi kapcsolatból fakadó szolidaritási kötelezettség felülírja a helytállás abszolút jogát.[68] Hasonlóképpen árnyalódik a helyzet, ha a támadó felismerhetően korlátozott belátási képességgel rendelkezik (így például gyermekkorú, súlyosan ittas vagy kóros elmeállapotú személy), mivel ilyenkor a támadás társadalomra veszélyessége csekélyebb, ami a megtámadott oldalán a fokozottabb toleranciát és a kitérés elsődlegességét alapozza meg.[69] Kiemelendő továbbá a kölcsönös kihívásos verekedés esete, ahol a felek egyike sem hivatkozhat jogos védelemre, hiszen a szándékegység a konfliktus fizikai megvalósítására irányul, így a jogtalan támadás fogalmi eleme eleve hiányzik.[70]

Összességében megállapítható, hogy az új Btk. a kitérési kötelezettség törvényi dekonstrukciójával a prevenció és az áldozatvédelem hatékonyságát

[62] Nagy (2010): *i.m*. 234.
[63] Gellér Balázs – Ambrus István (2014): *A magyar büntetőjog általános része.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 198.
[64] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 22. § (4) bekezdés.
[65] Kónya István (2016): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC, Budapest, 94.
[66] Békés Imre (szerk.) (2002): *Büntetőjog. Általános rész*. Complex Kiadó, Budapest, 211.
[67] Kúria Bfv.III.1.234/2015/5. számú végzése a jogos védelem határainak értelmezéséről.
[68] A 15. számú irányelv II. pontja; megerősítve a Kúria 4/2013. BJE határozatában.
[69] Kúria Bhár.II.654/2017. számú eseti döntése.
[70] Kúria Bfv.I.876/2014. számú végzése a kölcsönös verekedés büntetőjogi megítéléséről.

kívánta növelni.[71] A hatályos jog szerint a kitérés hiánya önmagában nem teszi jogellenessé a védelmi cselekményt; a kitérési kötelezettség intézménye a törvény szövegéből végleg kikerült, és csupán mint a rendeltetésszerű joggyakorlást vizsgáló, szűk körű bírói mérlegelési szempont maradt jelen a magyar büntetőjogban.

***

Úgy vélem, hogy a jogos védelem új szabályozása következetesen a támadóra hárítja a kockázat viselését, hiszen ha a megtámadott ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl az elhárítás szükséges mértékét, nem büntethető – attól függetlenül, hogy e körülmények az elhárítás szükséges mértékének felismerési képességét kizárták-e vagy csupán korlátozták. Ez a rendelkezés, a menekülési kényszer felszámolásával együtt, nemcsak az élethez való jog védelméhez igazította a jogos védelem büntetőjogi értékelését, hanem figyelemmel volt arra is, hogy maga a bírói gyakorlat is egyre tágította a Btk. 29. §-ának alkalmazását.[72]

A jogtudomány képviselői és a jogalkalmazók a hatályba lépést követő több mint egy évtized elteltével is még mindig az új szabályozással való megismerkedés szakaszában vannak: több évtizedes gyakorlat által kialakított olyan fogalomrendszert kell átértelmezni, mint amilyen a „szükségesség” és az „arányosság”. Jóllehet a törvényhely az arányosság fogalmát soha nem tartalmazta, a követelmény a 15. számú irányelv útmutatásain alapult.

A megújult jogos védelem szabályozása hosszú jogtörténeti fejlődés eredménye, mégis letisztult. Iránymutató ítélkezési gyakorlata ugyanakkor még gyerekcipőben jár. Reményeim szerint a bemutatott néhány jogeset alkalmas volt arra, hogy kellőképpen érzékeltesse a továbbhaladás irányát. Az azonban már biztos, hogy az elhárítás szükséges mértékének ijedtségből vagy menthető felindulásból történő túllépésének jogkövetkezményeit – ami nem más, mint a vádlott felmentése – illetően visszatértünk a korábbi szabályozáshoz.

Források jegyzéke:

- Bárándy György (1975): Jogos védelem – a segítségnyújtás elmulasztása, a jogos védelmi helyzettel kapcsolatos tévedés. *Magyar Jog*, 1975/11., 653–656.
- Bárd Károly - Gellér Balázs - Ligeti Katalin - Margitán Éva - Wiener A. Imre (2004): *Büntetőjog. Általános rész*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 118–125.

[71] Polt Péter (szerk.) (2021): *Új Btk. Kommentár. II. Kötet: Általános Rész*. Nemzeti Közszolgálati Egyetemi Kiadó, Budapest, 112–115.
[72] Kónya (2016): *i.m.* 516.

- Békés Imre (szerk.) (2002): *Büntetőjog. Általános rész*. Complex Kiadó, Budapest, 211.
- Belovics E. – Békés I. – Busch B. – Molnár G. – Sinku P. – Tóth M.: Büntetőjog. Általános rész. Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003, 153. o.
- Belovics Ervin (2009): *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG-ORAC, Budapest, 77.
- Blaskó Béla (1992): A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Főiskolai Figyelő Plusz*, 1992/2., 76–104.
- Blaskó Béla (2003*): Magyar Büntetőjog. Általános Rész.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003, 229.
- Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) 79. §.
- Finkey Ferenc (1914): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914, 214.
- Földvári József (1997): Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 164.
- Gál Andor (2014): A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. *JeMa,* 2014/3, 23-35.
- Gellér Balázs – Ambrus István (2014): *A magyar büntetőjog általános része.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 198.
- Györgyi Kálmán - Wiener A. Imre (1996): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. KJK, Budapest, 1996, 71–75.
- Hacker Ervin (1924): *Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe*. Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 8.
- Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* Wolters Kluwer, Budapest, 2022, a 21. §-hoz fűzött magyarázat.
- Kónya István (2016): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC, Budapest, 94.
- Kónya István (2019): A jogos védelmi helyzet joggyakorlatának elemzése. *Forum Sententiarum Curiae*, 2019/1, 1-3.
- Kónyáné Kutrucz Katalin (1985): Szükséges-e az arányosság a jogos védelemhez? *Magyar Jog,* 1985/10., 865–871.
- Nagy Ferenc (2004): *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 207.
- Nagy Ferenc (2010): *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 143.
- Polt Péter (szerk.) (2021): *Új Btk. Kommentár. II. Kötet: Általános Rész*. Nemzeti Közszolgálati Egyetemi Kiadó, Budapest, 112–115.
- Rabóczki Ede – Berkes György (szerk) (2012): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. 2. kiadás. HVG-ORAC Könyv és Lapkiadó, Budapest, 2012, 72/6.

- Ujvári Ákos (2002): Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében. *Magyar Jog*, 2002/6., 339–344. o.
- Ujvári Ákos (2006): Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései. *Iustum Aequum Salutare,* II. 2006/1–2., 91–94.
- Ujvári Ákos (2009): *A jogos védelem megítélésének új irányai.* Ad Librum Kiadó, Budapest, 7.
- Vámbéry Rusztem (1913): *Büntetőjog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 122–126.

- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- BEH 1973.280.
- BEH 1973.285.17.
- BH 1993.133.
- BH 1993.654.
- BH 1994.235.
- BH 1997.512.
- BH 1998.63.
- BH 2000.334.
- BH 2000.335.
- BH 2001.310.
- BH 2003.175.
- BH 2003.50.
- BH 2006.239.
- BH 2011.269.
- BJD 2473.
- BJD 3626.
- Debreceni Ítélőtábla Bf.II.602/2006/5. számú másodfokú ítélete.
- EBH 2018.B.11.
- Kúria 4/2013. BJE határozata.
- Kúria Bfv.I.876/2014. számú végzése.
- Kúria Bfv.III.1.234/2015/5. számú végzése.
- Kúria Bhár.II.654/2017. számú eseti döntése.
- Legfelsőbb Bíróság Bf.III.1500/1977. számú határozata.